

Brev till Medlemmarna i Heidenstamsällskapet, maj 2022 (4 sidor)

Det kändes verkligen att det var vår i luften och att pandemin tycktes vara slut när styrelsen äntligen kunde träffas fysiskt för ett sammanträde i Askersund den 11 april. Kanske var det första gången som sällskapet styrelse sammanträdde i den lilla staden som är belägen vid Alsen, som är namnet på den del av Vättern, som ligger norr om skärgården.

Protokoll från mötet finner du på vår hemsida under fliken Sällskapet, kategorin 08, eller [klicka här](#) om du vill läsa direkt. Där kan ni läsa om beslutade aktiviteter de närmaste månaderna liksom ni kan göra det under fliken Program på hemsidan, [klicka här](#).

Något om Heidenstam och Askersund kan jag förmedla. Kommer ni ihåg Heidenstams brev till Strindberg, daterat den 10 oktober 1888, som han avslutar så här:

” (Min adress är alltid Olshammar, Askersund)”. Ja, på så sätt inlemmades även Askersunds postkontor i vår Heidenstamiana.

I Askersund fanns en postmästare som varje år fick en gratifikation i form av några lass björkved av Aspa bruk för att han även på ”obekväma tider” var tillgänglig och beredvilligt tillgodosåg brukets postala behov. Tillgängligheten och beredvilligheten omfattade även aktieägaren i bruket, Verner von Heidenstam.

Dikten *Kosmopoliten*, daterad 1887, ingår som en av de sista dikterna i Heidenstams uppmärksammade debutbok *Vallfart och vandringsår*. Heidenstam berättar i dikten om ett minne från en ateljé i Rom där han befinner sig tillsammans med några svenska konstnärer. Till ateljén kommer brevbäraren med post och tidningar från Sverige. Tidningarna läses kritiskt och Heidenstam inspireras att skriva följande vers:

Att här på den antika världens grund
få sådan post . . . min själ det är att stå
i Parthenon med brev från Askersund.

Är Heidenstam kritisk mot, ”ser han ner på” eller förlöjligar han Askersund i den dikten? Nej, så är det inte alls.

Vi måste sätta in dikten i ett större sammanhang och jämföra med vad som andra författare skrev om hembygden under 1880-talet. Det blir för långt att här belysa andra författares verk i det avseendet men Heidenstams fortsättning på dikten ger oss en viss information om hans begynnande kärlek till Sverige och hembygden.

Mitt land? Mitt land? Du skymningsstund, du vänder
i ljus ett ord, som djupt jag myllat ner.
Mitt land? Är det mitt land jag ser
där borta bakom dästa fränder,
där slitna tankar tåga upp till fest,
men allt jag älskar heligast och mest,
beständigt stenas utav tusen händer.

Lite senare i dikten finns de kända raderna:

Han menar, att hans land av sten och ris
Är kanske fult men på ett vackert vis.

Den sista raden är en kärleksförklaring till hembygden, dit Askersund måste räknas. Men vad menar Heidenstam med att landet är "fult men på ett vackert vis"? Hjalmar Alving skriver om denna diktrad i en uppsats från 1926 och menar att det är "svårligen något annat än att äga en skönhet höjd över all kritik".

Askersund i vinterskrud. En vacker vy att vårda och hävda.

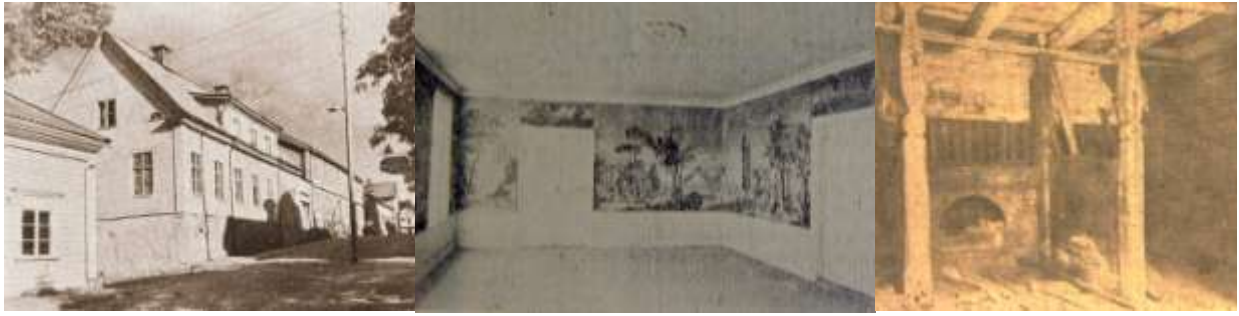
Vi känner till att Heidenstam bodde i Olshammar endast en vinter. Det var under 1890-talet. Morfadern Carl Rütterskjöld dog redan 1868 när Heidenstam var i 9-årsåldern. Därefter bodde mormodern Beata i Stockholm för att återvända till Olshammar "när kastanjerna blommade".

Under de sista åren av sitt liv bodde vintertid Heidenstams morfar och mormor i ett gammalt Askersundshus strax intill den gamla bron och hamnen. Morfadern hade drabbats av ett slaganfall i mitten av 1860-talet och hade i stort tappat talförmågan. Huvudbyggnaden på Olshammar var krävande att värma upp. Några investeringar i byggnader var dock inte aktuella.

I sin minnesbok "När kastanjerna blommade" skriver Heidenstam om morföräldrarnas bostad i Askersund. Vid något tillfälle uttryckte Heidenstam att han tyckte att Askersund liknade ryska småstäder med sin indelning i kvarter och med sina raka, smala gator.

I samband med morfaderns begravning lade brukets torpare ut granris på den gamla bron över Alsen där kistan drogs fram mot landsförsamlingen kyrka och kyrkogård där morfadern begravdes. Graven är inhägnad av ett smidesstaket från Aspa. I minnesboken skriver Heidenstam även om senare besök vid graven tillsammans med mormodern. Askersund var alltså en del av Heidenstams ungdomsmiljöer. Det är vacker prosa Heidenstam skriver om sina besök på kyrkogården i Askersund, värd att läsa igen.

Kanske Heidenstam ändå som barn vid något tillfälle under de ljusa årstiderna under sista hälften av 1860-talet besökte morföräldrarnas bostad i Askersund för "att hälsa på". Här visas bilder på huset, husets vackra tapeter, som fortfarande finns lagrade på Nordiska museet, liksom en bild från stallet på gården i Askersund, där morfadern stallade upp sina körhästar när han bodde i Askersund.

Agrellska huset i Askersund där Heidenstams morfar bodde några vintrar. (Bilderna till höger på huset ur Leif Linus Larsson fotosamling)

Heidenstamsällskapet är ett sällskap med stor spridning av medlemmarnas boende över landet. Nuvarande styrelseledamöter bor från "hjärtat" av Bohuslän till Stockholm, på olika håll i Östergötland och från Vadstena- och Motalaområdena till Askersund.

Eftersom sällskapet bildades i Motala med sin närhet till Övralid är det följdriktigt att många styrelseledamöter under åren har bott i de trakterna. Flera i nuvarande styrelsen har en nära koppling till Askersunds kommun. Ordföranden med sin skolgång i Askersund, skattmästaren bosatt i staden, en ledamot har fritidsbostad inom kommunen och en annan ledamot är kommunfullmäktiges ordförande i Askersund. Så kan det vara.

Huvuddelen av sällskapets medlemmar bor inom Östergötlands län och där finns Övralid inom Motala kommun som har betydelse och betyder så mycket för vår verksamhet. Och det var inom Motala kommun vårt sällskap bildades. Alltsedan dess har sällskapet haft sin tyngdpunkt inom kommunen och bland annat haft sitt årsmöte i Nykyrka, Motala och Medevi brunn.

Heidenstam var inte en lokal författare. Han blev nationellt känd men hade internationell utblick. Våra medlemmar finns också utspridda över Sverige även om vi kraftsamlar våra aktiviteter till norra delen av Vättern och inom Östergötland.

Motala kommuns kulturstöd till vårt sällskap är mycket uppskattat och välbehövligt. Det ger sällskapet möjlighet att sprida kunskap om Heidenstams verk och person. Det bör bidra till att öka nyfikenheten på att besöka Övralid och se det fantastiska författarhemmet inom kommunen. Kostnaderna för anordnandet av högkvalitativa aktiviteter har ökat.

Styrelsen har uttryckt en förhoppning om att något stöd kanske kan utgå även för viss aktivitet anordnad i annan kommun än Motala. Förhoppningen är att vi kan få visst stöd från Askersunds kommun för att anordna sällskapets "Vernerdag" i Olshammars kyrka i augusti i år. Kanske det kan bli ett årligt återkommande arrangemang. Styrelsen bereder den frågan under våren.

Heidenstam och Askersund har en del gemensamt som visats i inledningen av brevet. Kommunens stöd till Olshammarsgården, tidigare Olshammars herrgård eller säteri, där Heidenstam föddes och tillbringade många somrar, är betydelsefullt för Heidenstams fortsatta förankring i hembygden. Fattas bara. Vilka andra nobelpristagare i litteratur är födda inom nuvarande Askersunds kommun? Inom Örebro län för övrigt?

En känd vårdikt av Heidenstam är dikten *Vårens tid*. En annan dikt som man gärna tänker på, när solen under maj börjar värma oss på riktigt, är följande rader som även dessa ingår i diktsamlingen *Nya dikter*:

Vore jag ett litet barn,
då skulle jag gå ut och leka,
bygga mig en liten kvarn
och ro min lilla eka.

Visst beskriver Heidenstam en effekt av själva vårkänslan?

Nu har jag skrivit lite om föreningsangelägenheter samt Heidenstams verk blandat med Heidenstamiana. Personen Heidenstam intresserar många.

Han har kritiserats. Flera "sakkunniga" har mer eller mindre odugligförklarat honom som författare och dessutom misskrediterat honom som människa i böcker och artiklar.

Må så vara, men i andra vågskålen finns sådant som gör det lätt att glömma inskränkt kritik. Dessa minnesvärda citat får avsluta det här månadsbrevet:

"Vi finna icke i Heidenstams diktning några rent väsentliga likheter med någon annan skalds. Det är i sällsynt grad original. Hur den sköna bilden springer fram ur hans själ, hur den sinnrika kvickhetens blixlinjer löpa samman, hur hans inbillnings människor födas, få kropp och sitt eget sinne, hur den höga stjärnstämningen öfver hans diktning uppstår, allt blir hans väsens hemlighet. Han är en isynnerhet i vår tid excellent grad skapande skald, och hans skaldiska snilles egenart kan ingen förklaring genomtränga" (John Landquist 1909).

"- ingen drev upptäcktsfärden efter andra sidor av verkligheten än den ordinära vardagen så långt som Heidenstam. Hans register är häpnadsväckande stort: geografisk och historisk exotism i talrika variationer, slösande epikureism och asketisk hjältelära, sorglöst lättingsliv och hårdaste pliktmoral, livsdyrkan och döds kult, den yttersta ensamheten och gemenskapsruset, förbrödringsdrömmar och revolutionsyra. Det är extremer hela vägen, sällan något rofyllt mellanläge. Heidenstam är de sär-egna, extatiska fallens, ytterlighetstillståndens diktare, vars fantasi löper linan ut i varje riktning som den slagit in på" (Staffan Björck 1947).

"Svaga äro de som häda, starke de som prisa", skrev Heidenstam en gång, han hade närmast Strindberg i tankarna. Den som överblickar hans väldiga gärning – väldig inte bara därför att den skänkt oss syner av höghet och sublim skönhet utan också därför att den förvandlat och fördjupat vår bild av vårt eget land och vår nationella uppgift – märker lätt att hans skrifter är helt fria från hätskhet. Heidenstam hatar aldrig. Han låter inte sitt sinne tyngas av det gemena eller låga" (Sven Stolpe, 1980. Stolpe var en av grundarna av Heidenstamsällskapet)

"När jag läst hans verk – både prosa och poesi, både eftertänksamma essäer och ideologiska uppsatser – trädde en av våra verkligt stora författare fram" (Per I. Gedin 2006).

De vackra orden ovan tar vi med oss i vårt arbete för sällskapet och ut i våren.